

1999. – 592с.

4. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента. Т.2. – К.: Ника-Центр, 1999. – 592с.

5. Гребельный В.И. Финансы предприятия. – К.: Изд-во Европейского университета, 2003. – 232с.

6. Ковалев В.В. Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности. – 2-е изд., доп. и перераб. – М.: Финансы и статистика, 1999. – 512с.

7. Конторщикова О. Управління дебіторською заборгованістю на підприємстві //Економіка, фінанси, право. – 2002. - №7. – С.23-35.

8. Конторщикова О. Факторингові послуги як інструмент управління дебіторською заборгованістю //Економіка, фінанси, право. – 2002. - №9. – С.11-12.

9. Национальные стандарты бухгалтерского учета //Все о бухгалтерском учете. – 2001. - №37. – С.33-34.

10. Новикова Н.М. Структурно-логічна модель управління дебіторською заборгованістю підприємства //Актуальні проблеми економіки. – 2005. - №1. – С.75-82.

11. Титов С.Ю. Особенности использования финансового анализа в текущем управлении предприятием //Вестник Московского университета. Серия 6: Экономика. – 2000. - №1. – С.95-97.

12. Фінансовий менеджмент/А.М. Поддєрьогін, Л.Д. Буряк, Н.Ю. Колач та ін. – К.: КНЕУ, 2001. – 294с.

Статья поступила в редакцию 01.03.2005

А.Н. БОГДАНОВ,

Донецкий национальный технический университет

ЛІКВІДНІСТЬ ЯК ФІНАНСОВИЙ ІНСТРУМЕНТ КЕРУВАННЯ БАНКОМ

Криза банківської системи України в листопаді - грудні 2004р. виявила реальний рівень її фінансової сталості, дозволила визначити дійсний ступінь довіри населення до комерційних банків (КБ). Так, за період 01.10.04 - 01.01.05 обсяг депозитів фізичних осіб у національній валюті знизився на 5162 млн. грн. (32% - депозити до запитання, 68% - строкові депозити), обсяг депозитів до запитання в іноземній валюті знизився на 506 млн. грн., що, у свою чергу, зменшило можливий обсяг кредитування КБ економіки [1]. Також варто відзначити факт активного дострокового розірвання фізичними особами депозитних договорів у листопаді 2004р. аж до ухвалення постанови Національного банку України (НБУ) №576, у якому НБУ заборонив КБ здійснення операцій по достроковому розірванню депозитних договорів, ввів обмеження на одержання готівки з поточних рахунків, на надання кредитів, здійснив велику доларову інтервенцію на внутрішньому валютному ринку. [2].

ньому валютному ринку. [2]. Даний крок у значній мірі знизив відтік пасивів з банківської системи України та дозволив банківській системі (деяким банкам за рахунок стабілізаційних кредитів) залишитися на плаву.

У той же час, збільшення обсягу строкових депозитів фізичних осіб в іноземній валюті на 2448 млн грн було викликано сукупністю двох факторів - збільшенням попиту на іноземну валюту, з одного боку, і відсутністю реальної можливості придбання наявної іноземної валюти, з іншого боку.

Л. Слепньєва, Л. Білязе, О. Білязе згідно з проведеними дослідженнями стверджують, що динаміка грошової маси й інфляції за період з 01.01.2001 по 01.11.2004 цілком відповідає тенденціям, закладеним протягом ретроспективного періоду, тобто

© А.Н. Богданов, 2005

грошова маса й інфляція розвивалися відповідно до минулих тимчасових періодів, їх динаміка здебільше визначена об'єктивними тенденціями розвитку української економіки, і роль уряду в цій динаміці відповідає покладеним на нього українським суспільством функціям [3, с.134]. Однак слід відзначити, що збільшення грошової маси відбулося також за рахунок активного

зняття коштів з карткових рахунків (у т.ч. відкритих у рамках зарплатних проектів), що, у свою чергу, показує реальне ставлення населення до сталості КБ - за період листопад - грудень 2004р. готівка поза банками зросла на 1488 млн. грн. (приріст на 3,64%).

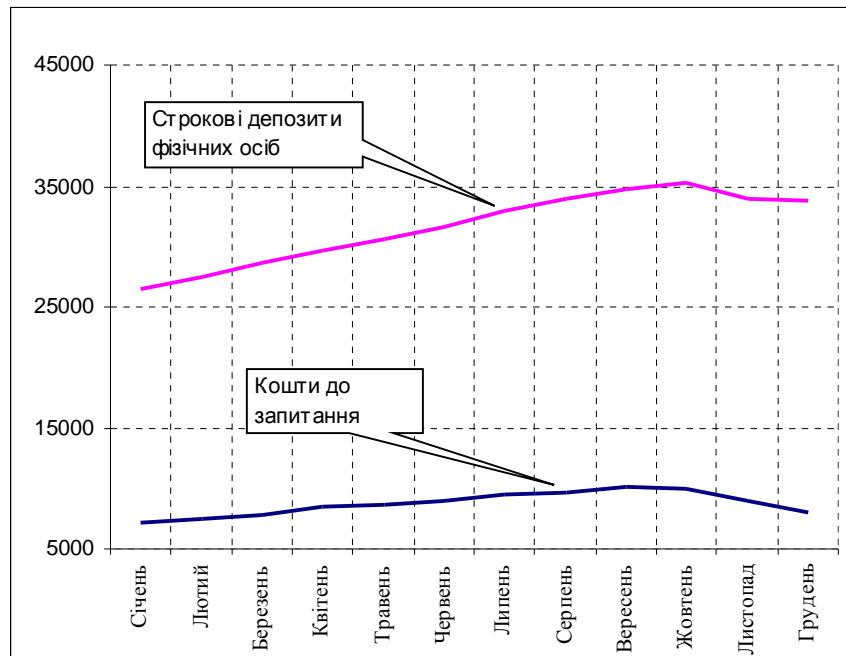

Рис.1. Динаміка змін рівня найбільш чутливих банківських пасивів, млн. грн.

Варто також відзначити, що зниження обсягу депозитів у банківській системі відбулося не зважаючи на підвищення КБ

процентних ставок по депозитах як у національній, так і в іноземній валютах.

Таблиця 1.

Процентні ставки КБ за депозитами 2004 рік, [1]

Період	січень	лютий	березень	квітень	травень	червень	липень	Серпень	вересень	жовтень	листопад	грудень
Депозити в національній валюті	8.2	8.2	8.5	8.5	7.7	9.9	7.5	6.5	6.8	6.5	7.3	7.9
Депозити в іноземній валюті	6.7	6.6	6.6	6.6	6.2	6.6	6.3	5.2	5.0	5.7	6.6	7.0

Отже, метою статті є проведення системного аналізу основних понять і принципів ліквідності КБ, розглядання ліквід-

ності як одної з компонентів єдиної системи оцінки фінансової сталості і надійності банку, вивчення впливів факторів, що ви-

значають рівень ліквідності банку, існуючих у світовій практиці теорій і методів керування ліквідністю, можливості застосування їхніх елементів при проведенні практичного аналізу усередині банку.

Однією з основних умов сталого розвитку кожного банку і банківської системи в цілому є удосконалення підходів до керування фінансами КБ. Практичну діяльність, пов'язану з керуванням фінансами, можна розділити на два основних етапи: фінансовий аналіз, що включає проведення необхідних фінансових розрахунків і прийняття фінансових рішень. Прийняття фінансових рішень багато в чому залежить від досвіду й інтуїції осіб, що приймають такі рішення, розуміння ними можливих наслідків, фінансових ризиків і готовності прийняти на себе ризик при виборі конкретного варіанта дій. Зміст фінансового аналізу, принципи і методи, безумовно, можна вважати науковим напрямком, заснованим як на теоретичних передумовах, так і на узагальненні накопиченого досвіду.

При проведенні фінансового аналізу в КБ варто враховувати, що, по-перше, сутність і кількісні значення показників, що вводять регулювальні органи в різних країнах, різні і можуть змінюватися; по-друге, у фінансовому аналізі в КБ можуть застосовуватися власні внутрішні показники і нормативи.

Керування фінансами КБ в цілому і фінансовий аналіз, як його складова, є складними взаємозалежними процесами. У зв'язку з цим розгляд складових частин загального процесу керування фінансами банку і фінансового аналізу, результати якого необхідні для забезпечення такого керування, як незалежних один від одного, власне кажучи, неможливо. Це підтверджується і тим, що в літературі можна зустріти такі терміни, як "керування активами", "керування зобов'язаннями", "керування активами і зобов'язаннями", "керування капіталом", "керування прибутковістю", "керування ліквідністю", "керування банківськими ризиками", причому при розгляді тих самих питань, пов'язаних з керуванням фінансами банку, можуть використовуватися різні назви.

У різних джерелах можуть розглядатися ті самі питання відносно керування КБ банківськими операціями (фінансами банку) з неминучим обговоренням у той або іншій ступені інших взаємозалежних аспектів і викладом тих або інших окремих питань відповідного фінансового аналізу.

Поняття "ліквідність" в українській науковій літературі трактується по-різному. Не можна не погодитися з трактуванням даного поняття НБУ, що розуміє під ліквідністю здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, що визначається збалансованістю між термінами і сумами погашення розміщених активів і термінами і сумами виконання зобов'язань банку, а також термінами і сумами інших джерел і напрямків використання коштів [4]. Одні автори під ліквідністю розуміють здатність банку виконувати в термін свої зобов'язання як по поверненню вкладених коштів з виплатою відповідної винагороди, так і по видачі кредитів. Інші пропонують більш широке визначення ліквідності, як здатність банку виконати свої зобов'язання перед клієнтами з урахуванням майбутнього вивільнення коштів, вкладених в активні операції, і можливих позик на грошовому ринку [5, с.237]. Треті під ліквідністю мають на увазі співвідношення сум активів і пасивів з однаковими термінами. Усі визначення взаємозалежні, за винятком доповнення, що зустрічається в деяких джерелах - здатності банку виконувати зобов'язання по видачі кредитів [6, с.146]. Однак, всі автори єдині в тім, що банкам необхідні кошти в ліквідній формі, тобто активи, що можуть бути швидко перетворені в готівку з незначним ризиком втрат або зовсім без ризику.

У теорії фінансового аналізу можна визначити два підходи до характеристики ліквідності - ліквідність як запас або як оборот. Найбільш розповсюдженим є перший підхід, для якого характерно:

- визначення ліквідності на основі даних про залишки активів і пасивів балансу банку на дату;
- вимір ліквідності, що припускає оцінку тільки тих активів, які можна перетворити в ліквідні кошти, шляхом порівняння

наявного запасу ліквідних активів з потребою в ліквідних коштах на визначену дату;

- оцінка ліквідності тільки за даними балансу, що відноситься до минулого періоду (хоча важливо саме становище ліквідності в майбутньому періоді).

Але варто відзначити, що цей підхід є обмеженим за своїми можливостями і значенню, оскільки при вимірі ліквідності не приймаються до уваги ліквідні кошти, які можна одержати на грошовому ринку у вигляді притоку прибутків, не розглядаються зміни обсягу і структури активів і пасивів у процесі банківської діяльності.

З іншого боку, аналіз ліквідності за принципом обороту проводиться безупинно (тобто не від дати до дати), з'являється можливість враховувати здатність банку одержувати позики, забезпечувати приток готівки від поточної операційної діяльності. Подібний аналіз припускає використання більш значної інформації зокрема даних про динаміку доходів банку за минулий період, своєчасності повернення позик, стані грошового ринку і т.д..

Таким чином, більш правильно надати наступне визначення ліквідності: банк є ліквідним, якщо сума його ліквідних активів і засобів, які він має можливість швидко мобілізувати з інших джерел, є достатніми для своєчасного погашення його поточних зобов'язань.

На ліквідність банківського балансу впливають такі внутрішні фактори, як співвідношення термінів залучення ресурсів і термінів розміщення коштів, структура активів, ступінь ризикованості активних операцій, структура пасивів, якість керування КБ банком.

У ліквідності зацікавлений насамперед сам банк, і отже, керівництво повинне визначати стратегію, вибирати кращий рівень ліквідності. Однак, піклуючись про високі доходи, низькі витрати, високу ліквідність або максимальне використання коштів як в активній, так і в пасивній політиці, слід дотримуватися диверсифікованості, хеджування, не допускаючи занадто великих позичок і внесків.

До зовнішніх факторів, що впливають на ліквідність банків, на мій погляд,

можна віднести наступні фактори: випадкові або надзвичайні, викликані особливостями діяльності клієнтів банку; сезонні, пов'язані із сезонними видами виробництва; циклічні, що відображають коливання ділової активності; довгостроковими, обумовленими зрушеннями в споживанні, інвестиційному процесі, НТП. Вплив зовнішніх факторів на ліквідність банку звичайно виявляється через зміну структури його активів і пасивів. Так, при випадкових або надзвичайних обставинах може початися відтік строкових депозитів, що приведе до напруженості у виконанні банком своїх зобов'язань (така ситуація і виникла в жовтні 2004р. у комерційних банках) [11, с.53]. У клієнтів із сезонним виробництвом в окремі періоди або збільшується потреба в кредитах, або вивільняються кошти, що можуть накопичуватися у вигляді строкових депозитів.

Для використання значень зовнішніх факторів у керуванні фінансами КБ повинен мати у своєму розпорядженні повний обсяг інформації про своїх клієнтів, вивчати потреби і фінансове становище потенційних клієнтів (впровадження CRM технологій).

Вітчизняна і закордонна банківська практика нагромадила чималий досвід керування ліквідністю банків. Теорії керування ліквідністю з'явилися практично одночасно з організацією самих банків. Сучасній банківській науці і практиці відомі такі теорії, як теорія комерційних позичок, теорія переміщення, теорія очікуваних доходів, теорія керування пасивами.

Теорія комерційних позичок зародилася в англійській банківській практиці і стверджує, що банк зберігає свою ліквідність, поки його активи розміщені в короткострокові кредити, що вчасно погашаються при нормальному стані ділової активності. Таким чином, банкам варто фінансувати послідовні стадії руху товарів від виробництва до споживача (кредити під поповнення оборотного капіталу). Відповідно до цієї теорії, КБ не повинні були видавати кредити на покупку цінних паперів, нерухомості, а також довгострокові кредити сільському господарству. Проаналізував

дану теорію, можна зробити висновок, що основними недоліками даної теорії є наступні:

- теорія не враховує потреби суб'єктів економіки в довгострокових кредитах, фінансування інвестицій в основні фонди, придбання житла;
- не сприйняття відносної стабільності банківських вкладів;
- в умовах економічного спаду, фінансової кризи, банкрутства повернення навіть короткострокових позичок стає проблематичним, а банки випробують недолік ліквідних засобів.

Теорія переміщення припускає збереження ліквідності банку за умов, що його активи можна реструктурувати, продати іншим кредиторам або інвесторам за наявні грошові кошти, тобто, наявність у банку високоліквідних ресурсів. Як першокласне джерело ліквідних засобів тривалий час розглядалися легко реалізовані цінні папери, що одночасно виконували роль резервів. Дана теорія має багато прихильників і послідовників у даний час з урахуванням того, що частина активів розміщується в державні цінні папери.

Відповідно до теорії очікуваного доходу, ліквідність банку можна прогнозувати, якщо в основу графіка погашення кредитів покласти майбутні доходи позичальників (зв'язок термінів видачі кредитів з доходами позичальників надійніше і важливіше, ніж, наприклад, орієнтація на заставу). На думку прихильників даної теорії, на банківську ліквідність можна впливати за допомогою коректування структури інвестицій і термінів погашення кредитів. Гідність даної теорії полягає в тім, що вона визнає необхідність швидкого зростання середньо- і довгострокових кредитів підприємствам, споживчих кредитів і кредитів на нерухомість. Відмітною ознакою таких кредитів є їх періодичне погашення (проміжними термінами погашення), що підвищує їхню ліквідність, дозволяє планувати регулярні надходження грошей і забезпечувати ліквідність у майбутньому. Проаналізувавши цю теорію, можна зробити зауваження, що відзначені гідності не будуть діяти в умовах масових неплатежів,

але даний принцип може бути використаний при формуванні портфеля інвестицій: цінні папери підбираються по термінах погашення таким чином, щоб надходження були передбачуваними і по можливості регулярними.

В основі теорії керування пасивами лежить можливість залучення додаткових ресурсів для підтримки ліквідності банку з грошового ринку. Виникнення цієї теорії пов'язано з відновленням ринку федеральних резервів у США і розвитком недепозитних методів залучення коштів, зокрема переданих строкових депозитних сертифікатів. Керування пасивами в широкому значенні являє собою діяльність банку, пов'язану з залученням коштів вкладників і інших кредиторів і визначенням (регулюванням) структури джерел відповідних коштів. У більш вузькому значенні під керуванням пасивами (пасивними операціями) розуміють дії банку, спрямовані на підтримку його ліквідності шляхом активного пошуку притягнутих засобів у міру необхідності. Подібні операції вважаються ризикованими, тому в процесі керування пасивами варто ретельно порівнювати витрати на залучення коштів з прибутками, одержуваними від їх вкладання.

Проаналізувавши підходи до керування КБ ліквідністю відповідно до вищевказаних теорій, можна зробити висновок: процес керування КБ ліквідністю містить у собі сукупність дій і методів по керуванню активами і пасивами. Як відомо, під керуванням активами розуміють шляхи і порядок розміщення власних і залучених засобів. На основі аналізу структури активів у розрізі окремих їх груп і видів як на визначену дату, так і в динаміці за відповідний період часу банк може переміщати кошти з одного виду активів в іншій при незмінних джерелах коштів або з появою нових грошових ресурсів розміщати в активи з таким розрахунком, щоб забезпечити формування найбільш прийнятної структури активів з погляду надійності розміщення і виходячи з рівня доходу.

У світовій банківській практиці керування КБ активами здійснюється за допомогою ряду методів, до яких зокрема

можна віднести метод загального фонду засобів і метод розподілу активів. Сутність методу загального фонду засобів - в процесі керування КБ активами усі види банківських ресурсів поєднуються в сукупний фонд ресурсів комерційного банку. Далі засоби цього сукупного фонду розподіляються між тими видами активів, що з позиції банку є найбільш прибутковими. У моделі загального фонду засобів для здійснення конкретної активної операції не має значення, з якого джерела надійшли кошти, поки їх розміщення сприяє досягненню поставлених перед банком цілей. При використанні даного методу спочатку визначається частка коштів, які можуть бути розміщені в активи, що представляють резерви першої черги - це головне джерело ліквідності КБ. Потім визначається частка коштів, які можуть бути розміщені в резерви другої черги (включають високоліквідні активи, що приносять відповідний дохід - короткострокові державні цінні папери, міжбанківські кредити, видані на незначні терміни, і високоліквідні позички з невеликими термінами погашення). При необхідності вони можуть бути використані для збільшення резервів першої черги. Розмір резервів другої черги залежить від діапазону коливань обсягів зобов'язань банку і попиту на кредит - чим вище дані параметри, тим більш великі за величиною потрібні активи. В останню групу активів входять першокласні цінні папери з відносно тривалими термінами погашення. Призначенням інвестицій у ці цінні папери є приносити банку постійний прибуток і при наближенні терміну погашення боргових зобов'язань виступати як доповнення резерву другої черги.

При використанні методу розподілу активів, або методу конверсії коштів, враховується залежність ліквідних активів від джерел коштів притягнутих банком і встановлюється певне співвідношення між відповідними видами активів і пасивів. При цьому береться до уваги, що кошти з кожного джерела, з урахуванням їх обігу, вимагають різного забезпечення і, відповідно, норми обов'язкових резервів. Зокрема, по вкладах до запитання необхідно встано-

влювати більш високу норму обов'язкових резервів, ніж по строкових вкладах. Тобто, значна частка коштів, притягнутих у вигляді вкладів до запитання, повинна міститися в резерви першої і другої черги, що дозволить забезпечити виконання зобов'язань банку перед вкладниками. Відповідно до цього методу визначається декілька центрів ліквідності (прибутковості), що інакше називають "банками усередині банку" [7, с. 461]. Такими центрами виступають рахунки до запитання, термінові зобов'язання банку, статутний капітал і резерви. З кожного центру кошти можуть розміщуватися тільки у певні види активів з метою забезпечення відповідної ліквідності і прибутковості. Так, оскільки зобов'язання до запитання вимагають самого високого рівня забезпечення, то велика їх частка спрямовується в резерви першої черги; інша істотна частка - у резерви другої черги шляхом придбання короткострокових державних цінних паперів, і тільки відносно невелика частка зобов'язань до запитання повинна бути розміщеною в кредити з незначними термінами повернення. Вимоги ліквідності для притягнутих коштів, що відносяться до центру строкових зобов'язань, більш м'які в порівнянні з попередніми, і тому основна частина цих коштів розміщується у позички банку, у меншій мірі - у первинні і вторинні резерви, у незначній частині - у цінні папери. Кошти, що належать центрові статутного капіталу і резервів, у певній мірі вкладаються в будинки, устаткування, техніку і частково - у низько ліквідні цінні папери, паї. Головним позитивом методу розподілу активів у порівнянні з методом загального фонду засобів вважається те, що на основі розрахунку він дозволяє більш точно встановити частку високоліквідних активів, і, таким чином, збільшити додаткові ресурси у високоприбуткових активах, наприклад, кредитах підприємствам і організаціям.

Керування ліквідністю банку полягає в пошуку джерел позикових коштів, виборі з них самих надійних з найбільш тривалими термінами залучення і встановлення оптимального співвідношення між окремими видами пасивів і активів, що до-

зволяє банкові надалі виконувати свої зобов'язання перед кредиторами. Крім того, при формуванні кредитних ресурсів варто враховувати усі витрати банку, пов'язані з залученням коштів (включаючи непрямі, наприклад, заробітну плату працівників банку), з тим розрахунком, щоб вони мали мінімально припустимий рівень, який дозволяє банку не знижувати норму прибутку при розміщенні цих коштів в активні операції.

Для керування ліквідністю КБ істотне значення мають показники і їх оцінка, які можна звести до наступних: показники поточної, коротко- і довгострокової ліквідності, що характеризують стійкість пасивів, рухливість активів, відповідність між пасивними й активними операціями за термінами їхнього проведення, здатність банку виконувати свої зобов'язання. Так, у США найбільш уживаними є показники, що являють собою відношення до залучених коштів (депозитам): касових активів, касових активів і вкладів у державні цінні папери, виданих кредитів. В інших країнах показники того ж призначення розраховуються як співвідношення активних і пасивних статей, що враховують кошти, залучені або розміщені на певний строк. В Франції такий термін встановлений у 3 місяці. Тобто коефіцієнт ліквідності обчислюється як відношення суми розміщених коштів, термін платежу по яких настає через 3 місяці, легко реалізованих цінних паперів і наявних коштів до суми коштів, залучених до запитання і на термін до 3-х місяців. Коефіцієнт розраховується щокварталу, при цьому його рівень не повинен бути нижчим 60-ти %. Це означає, що у вигляді кредитів або вкладів в інші активи на термін не більш 3-х місяців банки повинні розмістити не менш 60-ти % тих коштів, що були залучені на термін до 3-х місяців. Інші 40 % вони можуть розмістити на більш тривалі терміни, забезпечуючи таким чином трансформацію короткострокових ресурсів у середньо- і довгострокові вкладання. В Англії коефіцієнт ліквідності розраховується як відношення, у чисельнику якого - готівка, залишки на рахунках "ностро", активи, розміщені до запитання в

один день, цінні папери, включаючи векселі, прийняті до переобліку, а в знаменнику - уся сума залучених коштів. Установлено щомісячну звітність по дотриманню цього показника, мінімально припустиме його значення визначене на рівні 12,5 %. Крім того банки розраховують і інші коефіцієнти, що носять скоріше довідковий характер (відповідні дані не потрібно надавати в регулюючі органи): касовий коефіцієнт (ставлення ліквідних активів і кредитів у формі овердрафта до суми притягнутих коштів); одномісячний коефіцієнт (ставлення активів, розміщених на термін до одного місяця, до суми зобов'язань, терміном погашення також до одного місяця); шестимісячний коефіцієнт (аналогічно попередньому, але в розрахунку на терміни в 6 місяців).

У Німеччині банки звітують про стан своєї ліквідності щомісяця, використовуючи аналогічні коефіцієнти, але за більш тривалі терміни: відношення суми коштів, розміщених на термін 4 роки і більше, до величини ресурсів, притягнутих на аналогічні періоди (або до власних коштів, до ощадних вкладів); відношення коротко- і середньострокових вкладів (до 4-х років) до рівнозначного за термінами залученим ресурсам (ощадним вкладам). При цьому такі статті пасиву, як ощадні вклади, включаються в розрахунок у визначеній пропорції від їх загальної суми. Рівень коефіцієнтів встановлено у розмірі 100 %. Метою цих коефіцієнтів є зниження перекаладу короткострокових позичок у середньо- і довгострокові вкладання. У деяких країнах для визначення коефіцієнтів ліквідності використовуються більш складні розрахунки, що базуються на порівнянні ліквідних активів і пасивів, класифікованих за термінами їхнього запитання [8, с. 518-519].

При проведенні аналізу ліквідності КБ створюють розрахунок обов'язкових економічних нормативів. Слід також зазначити, що для аналізу ліквідності дотепер немає устояних загальноприйнятих коефіцієнтів, тому окремі банки самі розробляють системи показників, найбільш прийнятні з позицій досліджуваних аспектів

банківської діяльності. Разом з тим існують загальні підходи до аналізу ліквідності. Так, аналіз ліквідності прийнято починати з аналізу балансу банку. У цілому аналіз балансу КБ здійснюється трьома основними етапами:

1. Вивчення змісту балансових статей з урахуванням діючої номенклатури рахунків і їх перегрупування за прийнятою для аналізу схемою. Зазначений етап роботи найбільш складний і потребує від аналітика високого рівня суто-професійної підготовки.

2. Розрахунок і аналіз основних показників системи коефіцієнтів.

3. Загальна оцінка ліквідності банку; зіставлення аналізованого балансу з балансами банку за декілька років, вивчення динаміки розрахованих коефіцієнтів і виявлення основних тенденцій розвитку.

Подібний якісний аналіз є необхідним для одержання попередньої оцінки рівня ліквідності КБ. Більш детальний аналіз передбачає розрахунок низки коефіцієнтів, рівень значення яких визначається КБ з урахуванням вимог діючого законодавства. Аналіз рекомендується проводити з позиції керування ліквідністю, тобто з урахуванням внутрішніх факторів, що впливають на рівень ліквідності банку. Основою аналізу виявляється оцінка величини і структури ліквідних активів банку з урахуванням відповідності термінів здійснення активних і пасивних операцій. Насамперед, установлюють співвідношення між зобов'язаннями до запитання і високоліквідних активів для забезпечення виконання зазначених зобов'язань. Розрахований таким чином показник характеризує абсолютну ліквідність банку:

$$K_{ал} = \frac{K_A}{O_{BM}} \times 100\% ,$$

де

K_A – готівка в касі, кошти на кореспондентських рахунках в інших банках.

O_{BM} - зобов'язання банку до запитання.

Даний показник характеризує таким чином ступінь покриття найбільш хитлими зобов'язаннями високоліквідними коштами. Поділяємо думку І.Аргунова, який вважає, що величина такого покриття, як

підтверджує світова практика, повинна бути близькою до 20-50 % [9, с. 5].

У практиці діючого законодавства України використовується норматив миттєвої ліквідності Н4 (нормативне значення 20%) [4]:

$$H4 = \frac{K_A}{O_{TC}} \times 100\% ,$$

де

K_A - готівка в касі, кошти на кореспондентських рахунках.

O_{TC} - зобов'язання банку, що враховуються на поточних рахунках

Відмінність Н4 від показника K_{AL} , розглянутої раніше, полягає у використанні при розрахунку K_{AL} зобов'язань до запитання. Також варто відзначити, що значення коефіцієнта K_{AL} може не виявляти дійсну явність, у випадку, якщо в структурі залучених ресурсів занадто мала частка вкладів до запитання і домінують строкові й ощадні вклади, що є безумовно більш сталими, ніж перші, але деяке їх покриття все-таки необхідне за умови, що частина строкових зобов'язань може мати термін погашення в найближчі 30 днів. Крім того, даний показник не враховує такі ліквідні активи, як державні цінні папери, що можуть бути використаними для покриття короткострокових зобов'язань банку, а також кредити, видані банком, з терміном погашення протягом найближчих 30-ти днів і інші платежі на користь банку, що підлягають перерахуванню в ці терміни.

Отже, доцільно розраховувати коефіцієнт відносної ліквідності банку:

$$K_{ол} = \frac{K_A + B_{PA}}{O_{BT}} \times 100\% ,$$

де

$K_A + B_{PA}$ - касові активи і активи банку, що є швидко реалізовуваними, включаючи державні цінні папери, платежі на користь банку, що підлягають перерахуванню в найближчі 30 днів.

O_{BT} - зобов'язання банку до запитання і на термін до 30-ти днів.

Даному показнику можна протиставити Н5 - норматив поточної ліквідності, встановлений НБУ для визначення збалан-

сованості термінів і сум ліквідних активів і зобов'язань. Слід зазначити, що для розрахунку Н5 враховуються вимоги і зобов'язання банку з кінцевим терміном погашення до 31-го дня включно. Нормативне значення - 40% [4]:

$$H5 = \frac{K_{1+2}}{O_{31}} \times 100\%,$$

де

K_{1+2} - сума активів першої і другої групи ліквідності.

O_{31} - зобов'язання банку з відповідними термінами погашення.

Істотною гідністю показника K_{OL} є врахування в складі ліквідних активів залишків коштів на кореспондентських рахунках банку (безумовно, у розрахунок повинні прийматися тільки дійсно функціонуючі рахунки). Тому банк може вважати позитивним значення даного показника, якщо воно буде трохи нижче встановленого нормативу. Однак варто відзначити, що обов'язковий норматив Н5 є найбільш повним, оскільки враховує більшу кількість факторів - по активах - надані кредити, банківські метали, боргові цінні папери, емітовані НБУ, або в портфелі банку; по зобов'язаннях - короткострокові і довгострокові кредити, отримані від НБУ, кошти бюджету, субординований борг банку, строкові депозити інших банків і клієнтів і т.д.

Структура залучених ресурсів виступає одним з основних якісних факторів, що визначають ліквідність. Аналіз окремих видів залучених засобів дозволяє конкретизувати шляхи зміцнення ліквідності банку. Для цього в загальній величині зобов'язань банку розраховується частка зобов'язань до запитання, строкових депозитів (строкових вкладів і ощадних вкладів), частка кредитів і позик.

Для якісного аналізу строкових депозитів використовуються наступні показники:

1. Середній термін використання депозитів:

$$C_{II} = \frac{D_{II} \times C_{\Phi}}{D_{II}} \times 100\%,$$

де

D_{II} - сума депозиту;

C_{Φ} - термін, протягом якого депозит буде використовуватися банком

2. Коефіцієнт нестабільності депозитів - характеризує рівень дострокового вилучення строкових депозитів:

$$K_H = \frac{D_{doc}}{D_{all}} \times 100\%, \text{ [6, с. 246]}$$

де

D_{doc} - сума достроково вилучених депозитів;

D_{all} - загальна сума депозитів.

Подібний аналіз дозволяє зробити висновки про стабільність депозитних ресурсів даного банку і тенденціях її зміни (при порівнянні розрахованих даних за різні періоди часу). Зниження середнього терміну використання депозитів у сполученні зі значним коефіцієнтом нестабільності (K_H) (більш 10-ти %) свідчить про посилення нестабільності депозитної бази, що негативно впливає на рівень ліквідності банку.

Коефіцієнт використання залучених ресурсів відноситься до найбільш важливих, оскільки основою банківської справи є надання кредитів за рахунок притягнутих коштів з метою одержання прибутку на різниці між одержуваними і відсотками, що сплачуються.

$$K_{исп} = \frac{K_{выд}}{C_{II}} \times 100\%,$$

де

$K_{выд}$ - розмір виданих кредитів; C_{II} - загальний обсяг залучених коштів.

Чим вище даний показник, тим вище ризики банку і, отже, його доходи (за винятком ситуації, коли отриманий прибуток поглинається виплатою відсотків по залучених ресурсах і покриттям збитків по операціях з цінними паперами і валютними операціями). Слід зазначити, що даний коефіцієнт насамперед свідчить про співвідношення залучення ресурсів і їхнього напрямку в кредитні операції. Він не відображає ймовірність погашення позичальником отриманих від банку кредитів, терміни яких і якість ризиків є важливими компонентами розглянутого показника. Тому аналіз даного показника доцільно

доповнювати визначенням частки прострочених кредитів, а також розрахунком резервів на покриття збитків по позичках.

На підставі проведеного аналізу міжнародних показників ліквідності, обов'язкових нормативів НБУ можна зробити наступні висновки.

Дотримання КБ нормативних показників ліквідності, перелік яких регламентується законодавством країни, є обов'язковою, але не достатньою умовою для повної і достовірної оцінки реального рівня ліквідності КБ. Таким чином, при проведенні внутрішнього аналізу ліквідності слід застосовувати додаткові показники, пов'язані зі структурою активів і зобов'язань, що оцінюють ступінь ризику активних операцій: коефіцієнт абсолютної ліквідності, коефіцієнт відносної ліквідності, відношення обсягу прострочених кредитів до загальної суми виданих банком кредитів, відношення обсягу резервів на можливі втрати по позичках до загальної суми виданих банком кредитів, коефіцієнт потенційного зниження рівня "ризикових активів", коефіцієнт нестабільності депозитів, коефіцієнт використання залучених ресурсів.

З метою більш істотного впливу банківської діяльності на стабілізацію і зростання української економіки вважаю за доцільне застосування системного підходу до оцінки ступеня надійності і фінансової сталості КБ, аналізу сукупності критеріїв з урахуванням їх взаємозалежності і впливу на фінансовий стан банку.

Література

1. Офіційна сторінка Національного банку України. www.bank.gov.ua.
2. Постанова Національного банку України № 576 от 30 листопада 2004г. Про тимчасові заходи щодо діяльності банків.
3. Слепнева Л.Д., Билязе Л.П., Билязе О.С. Эффективность денежно-кредитной политики в Украине на современном этапе// Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. – 2005. - № 87 – с. 134-141
4. Постанова Національного банку України № 368 от 28 серпня 2001г. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні.
5. Банковское дело в России (в 10 томах) - т. 3 Анализ деятельности КБ под общ. ред. Кумок С. И. - М.: АОЗТ Вече, составление АО "Московское финансовое объединение", 1994г.
6. Черкасов В. Е. Финансовый анализ в коммерческом банке - М.: Изд-во ИНФРА-М, 1995г.
7. Банковское дело под ред. Колесникова В. И., Кроливецкой Л. П. - М., Финансы и статистика, 1996 г.
8. Банковская система России. Настольная книга банкира, книга 1 - М.: ТОО Инжиниринго-консалтинговая компания ДеКа, 1995 г.
9. Аргунов И. А. Прибыльность и ликвидность: анализ финансового состояния банка// Банковский журнал. -1995. - № 3 – с. 12-16
10. Закон України “Про банки і банківську діяльність” // Українська Інвестиційна Газета від 23 січня 2001р.
11. Вкладчики–убийці// Бизнес – 2005. - №6. - с.50-57.

Статья поступила в редакцию 18.03.2005